

NOVÉ DÍLO škola politické výchovy

DR MILOSLAV SKÁCEL

SOCIALISMUS

A SOCIÁLNÍ REFORMA

SOCIALISMUS A SOCIÁLNÍ REFORMA

D R M I L O S L A V S K Á C E L

Socialismus a sociální reforma

1946 NAKLADATELSTVÍ Č.A.T. - UNIVERSUM

Pojmy socialismus a sociální reformismus patří dnes snad k pojmům nejčastěji zaměňovaným. Předmětem této úvahy je socialismus jakožto názor světový a zejména sociálně filosofický, který je srovnáván se sociálním reformismem vybudovaným na zcela odlišných zásadách filosofických.

Poněvadž slovo socialismus má mnoho významů, uvádím, že socialismem rozumím v této úvaze filosofickou a sociologickou nauku Karla Marxe, čili marxismus, nikoli tedy politická hnutí socialistická, marxistická.

Základní naukou marxistického socialismu je tak zvaný dialektický materialismus, jemuž je věnována první kapitola. Ve druhé kapitole se zabývám krátce socialistickým humanismem. Předmětem třetí kapitoly je historický materialismus a čtvrtá je věnována socialistickému pojetí společnosti a jeho kritice. Poslední dvě kapitoly mají za předmět socialistické a sociálně reformní pojetí vlastnictví a srovnání socialismu a sociální reformy.

1. Dialektický materialismus

Marxismus je znám jako průbojné revoluční hnutí sociální a politické, ale málokomu je dokonale známo, že je především filosofickou naukou do všech podrobností propracovanou, z níž vyplývá důsledně slovo od slova každý bod socialistické nauky politické a hospodářské. Nauka, na níž stojí celý socialistický názor světový, nazývá se dialektický materialismus, a může být právem nazvána metafysikou, neboť odpovídá jak na otázku po první příčině, kterou spatřuje v dynamismu hmotného dění, tak po posledním cíli, který vidí uskutečněn v nastolení beztřídní společnosti.

Předmětem úvahy bude především rozbor pojmu »dialektický materialismus«.

Dialektický materialismus učí, že prvním a základním jsoucnem je hmota. Nepopírá existenci ducha (uznává jen ducha lidského), ale považuje ducha za cosi druhotného, za jakýsi nejvyšší produkt nebo vývoj hmoty přesto, že duch jaksi hmotu přesahuje, až se stává silou proti ní. Hmota je zároveň nejvyšší příčinou sebe sama. Kromě přírody a lidstva neexistuje nic.

Tato tvrzení jsou marxismu společná s každým materialismem. To, čím se dialektický materialismus specificky liší od každého jiného materialismu, je právě přívlastek »dialektický«. Tento přívlastek vyjadřuje aplikaci Hegelovy logické dialektiky na materialismus. Podle Hegelovy dialektiky neplatí totiž v myšlení zásada totožnosti, nýbrž zásada protikladu v tom smyslu, že protiklad nejen neodporuje myšlení, nýbrž je jeho nutnou podmínkou. Nemůžeme nic chápat ani tvrdit bez protikladu. Idea A je možná jen tehdy, obsahuje-li v sobě vnitřně svůj opak, ideu non A.

Přenesena na materialismus znamená tedy dialektika, že není pevných skutečností, neboť každé jsoucno obsahuje v sobě protiklad. Svět tedy není vesmírem věcí, nýbrž procesů vznikání a zanikání.

Z této základní nauky plyne i marxistické učení o vývoji společnosti a o třídním boji. Marxistický materialismus definuje člověka jako bytost vyrábějící své existenční prostředky. Z toho plyne, že základní vztahy mezi lidmi jsou vztahy výrobní. Všechny ostatní vztahy, rodinné, státní a náboženské pak tvoří jen nadstavbu základních vztahů výrobních. Jako celý vesmír tak i společnost lidská obsahuje v sobě vření protikladů. Na základě výrobních vztahů, zejména vlastnictví k výrobním prostředkům, se totiž rozpadá na třídy vykořisťovatelů a vykořisťovaných, které žijí v neustálém boji. To je zároveň základem komunistické filosofie dějin, historického materialismu, podle něhož jedinou hybnou silou v dějinách je třídní boj.

Moderní rozvoj průmyslu způsobil sjednocení tříd, takže tu na jedné straně stojí třída kapitalistů, vlastníků výrobních prostředků, a proti nim nespočetná třída proletariátu, který má jen holé ruce k práci pro kapitalisty. Buržoasie svými schopnostmi vybudovala průmysl a obchod a tím zároveň podle dialektického zákona protikladu rozmnožila řady proletariátu, svého to protikladu, který ji nakonec pohltí. To nastane revolucí, jíž se proletariát zmocní diktatury ve státě a bude vládnout tak dlouho, dokud nebude vybudována beztřídní společnost, v níž budou výrobní statky i výtěžky práce společným vlastnictvím všech pracujících. V této beztřídní společnosti nebude místa pro stát, který považuje komunismus také jen za nadstavbu a prostředek k utlačování pracujících tříd. Stát potrvá pouze v přechodném stadiu diktatury proletariátu, dokud se lidstvo nepřeorganisuje v beztřídní společnost. Tato beztřídní společnost je posledním cílem a konečným stavem vývoje lidstva.

Dialektický materialismus určuje stanovisko k osobnímu Bohu a náboženství. Atheismus není něčím ke komunismu přidaným, nýbrž jeho podstatnou částí. Neboť připustíme-li jsoucnost osobního Boha, první příčiny a posledního cíle, padá jak dialektický materialis-

mus, tak beztrždní společnost jako poslední cíl. Odtud pramení krajně nepřátelské stanovisko komunismu k jakémukoliv náboženství, zejména zjevenému, a jasně se ukazuje naprostá nemožnost smíru a spolupráce křesťanství s komunismem.

Chceme-li vyvrátit dialektický materialismus, musíme namířiti své úsilí proti dvěma základním pilířům této nauky, totiž proti dialektice a proti tvrzení, že duch je pouze nejvyšším vývojem hmoty, čili materialismu. S těmito dvěma zásadami stojí a padá celá marxistická metafysika a z ní plynoucí nauky hospodářské a sociální.

Marxistická dialektika není ničím jiným než dialektikou Hegelovou, postavenou na hlavu, nebo abychom se lépe vyjádřili s Engelsem, postavenou s hlavy, na které stála, opět na nohy. U Hegela totiž vesmír je pouze rozvíjením Ideje, hmota je popřena. Hegelova dialektika, která tvoří základ jeho t. zv. panlogismu, byla, jak už řečeno, Marxem aplikována na materialismus. Bude tedy vhodné vysvětlit nejprve Hegelovu dialektiku.

Základní poučkou Hegelovy filosofie je, jak již bylo naznačeno, že protiklad je nutným předpokladem myšlení. Ideu A můžeme pochopit jen proto, že obsahuje vnitřně svůj opak, ideu non A. Tato podivná nauka má snad původ v nepochopení a zmatení pojmu protikladného a záporného. Pojem záporný logicky je pojem vylučující nějaký znak nebo pojem určitého obsahu nebo rozsahu (na př. ne-strom). Se zřetelem k zápornému obsahu pojmu nazýváme pojem určitého obsahu pojmem kladným (na př. strom). Pojem záporný toliko gramaticky je pojem smyslem kladný, ale vyjádřený tvarem záporným, na př. nehmožný - duchový, nekonečný - nad veškerou míru, veliký nebo dokonalý. Pojem záporný logicky je k svému pojmu kladnému v protikladu, poněvadž každá věc je buď A nebo non A. Protiklad pojmu kladného a jemu odpovídajícího pojmu logicky záporného vyjadřujeme soudem, jímž tyto dva pojmy od sebe oddělujeme. Kdyby bylo Hegelovo tvrzení pravdivé, museli bychom tyto protikladné pojmy soudem spojovat, což odporuje zdravému rozumu a zkušenosti. Nesmí nás mýlit ani to, že o mno-

ha předmětech i těch nejvznešenějších tvoříme pojmy záporné, na př. o Bohu vypovídáme, že je nehmotný, nekonečný, nestvořený atd., takže dovedeme o něm spíše říci to, co není, než to, co je. To vše jsou ovšem pojmy toliko gramaticky záporné, ale smyslem kladné. Poznáváme-li pomocí pojmu protikladného jinou věc, děje se tak právě proto, že poznáváme odlišnost věcí pojmy protikladnými vyjádřených a nikoli proto, že by v pojmu jedné věci byl zahrnut pojem jejího protikladu jako nutná součást.

Hegelovo tvrzení o totožnosti protikladů vyplývá ve skutečnosti z falešného chápání protikladu. Říkám-li na př. »člověk je bílý«, neznamená to, že člověčenství je totéž co bělost, ale toliko zjištění, že určité jsoucno jest člověkem, t. j. živočichem rozumným a zároveň má jistou smyslovou vlastnost, kterou nazývám bělostí. Mezi pojmem člověka a bělostí není protikladu, neboť protiklad je možný jen mezi nějakým jsoucnem a jeho popřením. Protikladné jsou tedy na příklad pojmy: rozumnost - nerozumnost, bytí - nebytí. Pojmy jako rozumnost a bělost nejsou protikladné (contradictoria), ale protimluvné (contraria). To znamená, že tyto pojmy sice nejsou totožné, ale znaky jimi vyjádřené mohou existovat v jednom podmětu. Vyslovuji-li soud, jímž spojuji dva protimluvné pojmy (na př. »člověk je bílý«), netvrdím tím totožnost člověčenství a bělosti, ale vyjadřuji současnou existenci dvou různých vlastností v témže podmětu. Rozlučuji-li naopak pojmy protikladné, znamená to nejen, že tvrdím rozdílnost obou pojmových znaků, ale vylučuji zároveň možnost současné existence obou pojmových znaků v témže podmětu. Toho druhu je na příklad soud: »Kruh není a nemůže býtí hranatý.« Pojmy kulatost a hranatost jsou protikladné, poněvadž nemůže býtí nic kulatého a současně hranatého.

Hegel tedy činí dvě základní chyby. Nerozeznává mezi protikladem (contradictio) a protimluvem (contrarium) a mylně se domnívá, že každý soud, jímž spojuji dva obsahově různé pojmy, jest tvrzením totožnosti obou pojmů. Marx neznal jiné filosofie kromě Hegelovy a převzal proto do svého materialismu i její základní omyly.

Kdežto Hegelův idealismus prohlašuje veškeré dění duchovní i hmotné za vývoj jediné Ideje a popírá tak vůbec hmotu, marxismus promítaje tuto nauku na materialismus tvrdí, že »dialektika ideje stává se toliko vědomým reflexem dialektického pohybu reálného světa« (Engels »Feuerbach«). Tento názor, s nímž také my plně souhlasíme potud, že zákony myšlení odpovídají zákonům skutečného bytí, nám usnadňuje dokazování. K vyvrácení tvrzení, že každá skutečnost obsahuje v sobě protiklad, stačí poukázati na to, co bylo řečeno právě proti Hegelově dialektice a přenést to na skutečné dění. Tak jako nemůžeme mysliti nic vnitřně protikladného (na př. hranatý kruh), tak ani nemůže ve skutečnosti nic existovati, co chová v sobě vnitřní odpor. Zákon totožnosti je jak zákonem myšlení, tak především zákonem bytí.

Neméně snadné je vyvrátit tvrzení ztotožňující věci a změnu či pohyb. Pohyb a změna, která je také jakýmsi pohybem, nemůže existovati sama v sobě, nýbrž ve věcech. Pohyb předpokládá věc pohybující se, právě tak jako barva věc barevnou. Není-li pevných jsoucen, není ani pohyb.

Všimněme si nyní dalšího tvrzení marxismu, že totiž skutečnost, jež je totéž co pohyb, má příčinu v sobě samé. Ukázali jsme, že pohyb je pouze činností nebo změnou věci, není tedy něčím, co by mohlo existovati samo o sobě. Popírá-li se existence pevných jsoucen, není možná ani existence pohybu, a toto popření je tak uvedeno ad absurdum.

Problém jsoucna a pohybu čili změny není nový a Marx nebyl první, který se jím zabýval.

Jeden z prvních řeckých filosofů, Herakleitos († 475 př. Kr.), se dal svěsti pozorováním hlubokých a plynulých změn v přírodě k všeobecnému, a ovšem nesprávnému závěru, že změny a děje jsou jedinými skutečnostmi, že není pevných, neměnných jsoucen. To, co je, není, a to, co není, je, neboť nic nezůstává tím, čím je a stále se mění. To, co již není, jakož i to, co ještě není, přece jakýmsi způsobem existuje, neboť se stává, děje se, vzniká a zaniká. Neplatí proto podle Herakleita zákon protikladu. Věc může býti a současně nebýti.

Je proto základní skutečností změna, dění, a nikoliv jsoucno, věc. Herakleitova nauka o prvenství dění před jsoucnem, která ožívá v mnoha novějších filosofických soustavách, přináší však s sebou mnohé nesnáze, jichž nedovede vysvětlit. Těžko pochopíme dění, změnu, bez jsoucna, bez věci, která se mění. Neplatí-li zákon protikladu, jest i Herakleitovo dění zároveň svým vlastním protikladem, totiž nehybností. Zásada protikladu je tak zřejmá a jistá, že nemůže býti popřena, aniž by se její platnost nepředpokládala.

Zřejmá nevhodnost Herakleitovy nauky vedla jiného řeckého filosofa ke krajnosti právě opačné. Byl to Parmenides (nar. 510 př. Kr.), který popřel existenci změn a prohlásil je za pouhé zdání. Podle něho existuje skutečně jen jediné jsoucno, které se nemůže měnit, které jednoduše jest. Nemožnost změny tohoto jediného jsoucna odůvodňuje Parmenides tím, že taková změna by předpokládala vznik nějakého jsoucna. Než jsoucno nemůže vzniknout z nicoty bez nějaké příčiny, nemůže však také vzniknout ze jsoucna, neboť jsoucno tu už je. To, co už je, nemůže teprve vzniknout.

Omyl Parmenidův spočívá především ve splétání jsoucna jakožto nejabstraktnějšího pojmu naší mysli a jsoucen skutečných, jímž tento pojem odpovídá a který o nich vypovídáme obdobně, analogicky, nikoli jednoznačně (univoce), jak se mylně domnívá Parmenides. Pojem »jsoucno« můžeme vypovídati o všem, co je nebo může býti, tedy na příklad i o člověku a kameni. Říkám-li však o člověku i kameni stejně, že jest něčím, že jest nějakým jsoucnem, znamená to, že oba, v našem příkladě tedy kámen i člověk jsou něčím položeným mimo nicotu, nikoli však že člověk a kámen jsou jedním a týmž jsoucnem. Způsob, jímž jsou tato dvě jsoucna položena mimo nicotu, způsob bytí kamene a člověka je však zcela různý. Abstraktní pojem jsoucna jest sice jediný, nepřísluší však všem jsoucňům, všem druhům jsoucen jednoznačně, jak se domníval Parmenides, nýbrž obdobně, analogicky. Parmenidova nauka o jednoznačnosti jsoucna (univocitas entis) je kořenem všech pozdějších nauk pantheistických.

Aristoteles doplnil základní tvrzení Parmenidovo: »Co jest, jest, a co není, není,« geniálním postřehem, že i to, co není, může jakýmsi způsobem býti. Toto ne-jsoucno, které přece jakýmsi způsobem jest, nazval Aristoteles jsoucnem dosud neurčeným, skutečnou schopností určení, schopností k dokonalosti, první látkou, možností. Z určitých látkových prvků může podle přírodních zákonů vzniknouti za různých okolností rostlina nebo zvířecí organismus (assimilací, výživou). Tyto látkové prvky jsou rostlinou i zvířetem, ale toliko v možnosti, nikoliv skutečně. Látka může obdržeti různá určení, různé dokonalosti i protikladné, které však nemůže míti současně. Jakmile však určitou dokonalost přijme, nestává se touto dokonalostí, nestává se přijatým uskutečněním, ale obmezuje dokonalost uskutečnění, jíž nabývá. Proto také může existovati u hmotných věcí více jednotlivců téhož druhu. Tímto způsobem jsoucno tak zdůrazňované Parmenidem připouští i jisté ne-jsoucno. Tedy právem můžeme dělití jsoucno samo na možnost a uskutečnění, čili na jsoucno neutvářené, neurčené, a na určující, uskutečňující dokonalost. Aristoteles souhlasí s Parmenidem, že jsoucno nemůže vzniknouti z ne-jsoucna, ani ze jsoucna již určeného, pokud je určené, dodává však, že není překážky, proč by jsoucno nemohlo vzniknout ze jsoucna neurčeného, ze jsoucna v možnosti. Ze sochy nelze udělati jinou sochu, ale lze ji udělati z hlíny, která je v možnosti ke všem tvarům. Obdobně i ze zárodku v semeni vyrůstá strom jakožto uskutečnění možnosti ukryté v semeni.

Vidíme, že ani Marx ani Hegel nejsou se svými názory původní. Dialektický materialismus se dá uvést na filosofii Herakleitovu a Hegelův předchůdce je v jistém smyslu monista Parmenides.

Připustí-li se existence věcí a pohybu, pak se nutně musí dospěti k první transcendentní příčině pohybu, k prvnímu hybateli nehybnému a nehmotnému. Při důkazu postupují Aristoteles a Tomáš Akvinský takto: Každý pohyb a změna je přechod z možnosti do uskutečnění. Nic co je v možnosti, nemůže býti samo od sebe převedeno z možnosti do uskutečnění. Kdyby totiž mohlo něco samo

sebe převést z možnosti do uskutečnění, třebaš tedy z klidu do pohybu, z jednoho způsobu bytí do druhého, muselo by býtí nutně vzhledem k určitému pohybu nebo k určitému způsobu bytí stále v uskutečnění a nikdy v možnosti.

Nic však nemůže býtí vzhledem k témuž v možnosti a zároveň v uskutečnění, neboť to odporuje zásadě totožnosti, vyplývající ze zkušenosti a zdravého rozumu. Je tedy nutno, aby to, co je v možnosti, bylo převedeno do uskutečnění působením jiného jsoucna v uskutečnění, jako to, co je v možnosti k tomu, aby bylo otepleno, oteplí se pouze působením něčeho, co je oteplujícím v uskutečnění. Nemůže tedy ani místní pohyb mítí příčinu sám v sobě, nýbrž v jiném. V řadě pohybujících a pohybovaných nelze jítí do nekonečna, je nutno stanovití první příčinu pohybu. Není-li totiž prvního hybatele, není ani dalšího a nemůže tedy vůbec žádný pohyb existovati. Tato první příčina, první hybatel, jak praví Aristoteles, nemůže býtí hmotný, je nutně pouhý duch. Především proto, že pohybuje, aniž by byl pohybován, což nemůže žádné hmotné jsoucno, neboť jakožto první jsoucno a první příčina nutně musí býtí v uskutečnění a žádným způsobem v možnosti. Ani moderní fysika nedovede svou methodou vysvětliti vznik hmoty a pohybu. Jeans ve své knize »Vesmír kolem nás« vědomě užívá obrazného rčení o prstu Božím, který uvedl ether v pohyb. Každá hmotná věc je totiž v možnosti už proto, že je dělitelná. První jsoucno, jakožto nejvznešenější, nemůže býtí tělesné. Z hmotných věcí jsou zajisté ušlechtlejší živá těla než neživá tělesa. Tělo však nežije skrze sebe, neboť tak by každé těleso bylo živé, nýbrž skrze zvláštní princip zvaný duší, která je tedy ušlechtlejší než tělo. Není tedy možné, aby První příčina byla hmotná. Jakožto čiré uskutečnění je nutně pouhý duch. Tím je současně vyvráceno jiné tvrzení marxistické filosofie, že totiž nemůže existovat duch substantiální, čili podstata čistě duchová.

Takto jsme navázali na další bod, a to na učení marxistické filosofie, že duch je pouhým produktem hmoty, s hmotou sourodým, třebaš ji jistým způsobem přesahuje. Nepopírá se tedy existence

ducha, ale duch je považován za nejvyšší vývoj hmoty, při čemž se hmotě přiznává prvenství. Mluví-li dialektický materialismus o duchu, má na mysli pouze ducha lidského. Existenci čistě duchových podstat popírá. Odůvodnili jsme již existenci alespoň jedné čistě duchové podstaty, totiž První příčiny. Zbývá tedy dokázati, že duše lidská, a tedy každá duchová podstata, je nehmotná.

Duchovost, tedy nehmotnost lidské duše můžeme dokázati mnoha důvody. Duše je své nejvyšší činnosti, totiž rozumění, na hmotě vnitřně nezávislá. Rozum na př. poznává bytnosti věcí hmotných v pojmech, které tvoří abstrakcí od hmotných podmínek skutečné existence věcí. V této souvislosti dlužno poukázati na to, že marxismus shodně s filosofií skutečna uznává objektivitu lidského poznání. Tento názor marxismu však možno nazvati vzhledem k ostatnímu jeho učení nedůsledným, nedomyšleným, ba absurdním. Je-li duch hmotný, není možno, aby vytvořil pojem od hmoty abstrahující. Dále nutno podotknouti, že poznání se děje podle způsobu poznávajícího. Podle domyšleného marxismus by tedy musela býti věc hmotně nebo aspoň svým hmotným obrazem přítomná v hmotné duši, aby bylo možno ono spojení předmětu poznávaného s poznávajícím subjektem, které je nutnou podmínkou poznání. Nepřipustíme-li nehmotnost lidského rozumu, nemůžeme připustit ani rozumové poznání, které se děje pomocí abstraktních pojmů, vyjadřujících bytnosti věcí. Uznává-li se naopak existence a objektivnost rozumového poznání, musí se důsledně uznati nehmotnost lidského rozumu, a tedy i jeho předmětu, lidské duše. Utvořiti a uchovati v sobě pojem vyjadřující bytnost hmotné věci nehmotně může lidský rozum jen tehdy, je-li nehmotnou mohutností nehmotné duše. Že duše je něco jiného než hmota, že je něčím vyšším, hmotě nadřazeným, uznává marxismus sám tím, že připouští, že duch »jaksi hmotu přesahuje, a že se stává silou proti ní«. Účinek však nikdy nemůže přesahovati svou příčinu.

Materialistické tvrzení o hmotě jakožto jediném jsoucnu a splétání pojmu realita a hmota odporuje přesvědčení všeho lidstva, založené-

mu na vnitřní i vnější zkušenosti. Všem normálním lidem ve všech dobách bylo a jest více méně jasno, že nejsou pouhými živočichy, že mají kromě těla také nesmrtelnou duši. Proto jest také náboženství a víra v posmrtný život skoro pojmovým znakem člověka. Vědecké bajky o původu náboženství vybudované na základě Darwinovy evoluční domněnky nebyly v žádném směru potvrzeny. Tajemnou skutečnost lidského těla a duše a jejich vzájemný poměr pohřbili mnozí filosofové pod nánosem svých jednostranných úvah a učinili z tajemné, ale poznatelné skutečnosti neřešitelný problém. Idealismus, který popírá hmotu a vidí ve všem jen rozvoj jakési duchové ideje, jest právě tak zvrácený jako materialismus, který vysvětluje každý projev ducha jako výslednici hmotných sil. Idealismus popírá zřejmé svědectví smyslů a zapomíná, že první pojmy tvoříme abstrakcí ze smyslových představ, že poznání smyslové je pro nás látkou a jednou z podmínek poznání rozumového. Materialismus zase nedovede vysvětlit, jak můžeme míti a tvořiti obecné pojmy, které abstrahují od konkrétní, hmotné existence věcí a liší se tedy podstatně od smyslových představ. Jak to, že čím je náš pojem abstraktnější, tím je jeho rozsah větší? Máme zcela přesné pojmy o věcech, které si vůbec nedovedeme představit. Máme zcela jasnou představu trojúhelníku. Tato představa je však vždy konkrétní a jedinečná. Nemůžeme míti zároveň představu trojúhelníku rovno-ramenného a jednostranného. To jsou dva různé smyslové obrazce, za to však máme jediný pojem trojúhelníku, který se hodí na všechny trojúhelníky nejrozličnějších tvarů, tedy na všechny plošné obrazce s příkými stranami, u nichž součet vnitřních úhlů se rovná 180° . Máme zcela jasný pojem desetitisíciúhelníku, který si nikterak nedovedeme představit. V některých oblastech fyziky a matematiky jsme nuceni opustit smyslové představy a pracovat jen s pojmy. Při tom se správnost těchto duševních pochodů a úsudků ověřuje skutečností tak hmotnými a hrozně praktickými, jako je na př. atomová puma.

Rozdíl mezi smyslovými poznávacími mohutnostmi a nehmotnou

mohutností rozumovou plyne dále ze skutečnosti, že rozum může vnímat, pozorovat a rozebírat činnost vlastní i činnost smyslů, kdežto žádný smysl nevnímá své vnímání. Oko nevidí své vidění. Možnost rozumové reflexe, která zcela odporuje zákonům hmotným, svědčí o tom, že rozum je mohutností nehmotnou, a nehmotný musí tedy býti i jeho podmět, totiž lidská duše. Snaží-li se vysvětlit dialektický materialismus tyto a jiné skutečnosti tvrzením, že duch je sice výtvozem hmoty, ale přece ji přesahuje, je to tvrzení naivní a nevědecké.

Existence nehmotné, osobní, transcendentní, nekonečné a absolutní příčiny všech ostatních konečných a podmíněných jsoucen vyplývá jako logický závěr ze zkušenosti a rozumové úvahy a nedá se popírat bez zabřednutí do logických vnitřních rozporů. Moderní fyzika svými poznatky o hmotě a energii a o entropii přímo vede k uznání počátku existence a stvoření hmoty.

Okolnost, že se dialektickým materialismem jakožto vědeckým názorem nezabývá vážně ani přírodní věda ani filosofie, plyne patrně z toho, že podle této nauky je poznání určováno a tedy i měněno dynamickým děním hmotným, zejména hospodářským. Je-li jedinou skutečností změna a mění-li se tedy zároveň mé poznávací mohutnosti a pojmy, nemohu skutečně vysloviti ani jeden soud. Dialektický materialista, který píše plamenné pojednání proti kapitalistickému útlaku, musí tedy počítati s tím, že pod vlivem dynamického hmotného dění a neustále pokračujícího vývoje vyústí jeho kritika v apotheosu svobodného podnikání a volné soutěže. Tato možnost není vyloučena, připustíme-li s dialektickým materialismem a hegelianismem totožnost protikladů a úplnou závislost poznání na podmínkách hmotných, zejména hospodářských. Marxismus zapomíná, že předpokladem pravé revolučnosti, která může změnit tvář světa, je právě pevnost a neměnnost ideálů, tedy i věčná platnost zákonů myšlení i dění. Revolučnost v ideálech, které se činí závislými na hmotných, hospodářských skutečnostech, je nejlepší zárukou toho, že instituce zůstanou stejné. Zkušenost ukazuje, že právě marxističtí

politikové, kteří nevěří ve svobodnou vůli a skládají veškeré naděje ve změny institucí, obmezují se obyčejně na to, že nenáviděné instituce obnovují nebo ponechávají pod jiným nebo jen nepatrně změněným jménem.

2. Marxistický humanismus

Dialektický materialismus není vědou, ale ideologií vybudovanou dodatečně k potřebám politickým, k odůvodnění třídního boje.

Dialektický materialismus definuje člověka jako bytost, která vyrábí své existenční prostředky. Tato definice člověka je sice dokonalejší než ona známá sofistická definice člověka, jakožto dvounohého živočicha bez peří, není však o mnoho výstižnější než výměr člověka jakožto bytosti hrající šachy. Zajisté se více lidí zabývá výrobou prostředků k obživě než hrou v šachy, člověk však zůstává člověkem, i když nedělá ani jedno ani druhé. Člověk vyrábí existenční prostředky a dělá tisíce jiných podivuhodných věcí prostě proto, že je živočichem rozumným. Okolnost, zda vyrábí nebo nevyrábí své existenční prostředky, neubírá ani nepřidává nic k jeho bytnosti.

Výroba existenčních prostředků není tedy bytnostným znakem člověka a není ani jeho posledním cílem, poněvadž je prostředkem k tomu, aby člověk mohl žít tak, jak to odpovídá nejvyšší stránce jeho bytnosti, stránce duševní, rozumové, která právě činí člověka člověkem. Výrobní vztahy mezi lidmi jsou dílem rozumného člověka a nikoli nutné zákony přírodní. Ovšem jsou-li dobré nebo škodlivé společnosti, záleží na tom, zda byly utvářeny podle správných zásad rozumu, nebo podle problematických zájmů výroby.

Marxismus se zrodil v hlavách filosofů Marxe a Engelse a nikoli ve výrobních vztazích. A že našel živnou půdu, děkuje nejen bídě dělnických mas a jejich touze po blahobytu beztržní společnosti, nýbrž především oddanosti svých stoupenců, jejíž původ nutno hledati buď v mravním idealismu, nebo v rozumovém přesvědčení,

nebo v nenávisti vůči stávajícímu řádu, tedy v silách duchovních. Marxistická filosofie je falešná a v důsledku toho také sociální řád komunistický je nepřirozený. Jak za svůj vznik, tak za své uskutečňování, aspoň v jedné části světa děkuje však jedině duchovnímu úsilí svých vedoucích stoupenců - tedy zase jen popíranému prvenství ducha před hmotou.

Obraz marxistické filosofie by nebyl úplný, kdybychom pominuli to, co se dá nazvat marxistickým humanismem. Humanismem nazýváme každý myšlenkový směr, který spatřuje cíl jednání v rozvoji a blahu lidstva. V čem se však toto blaho spatřuje, to záleží na metafysice toho kterého humanismu.

Marxismus je skutečným humanismem, poněvadž hlásá příchod nového, kolektivního člověka, který vybuduje na světě ráj beztřídní společnosti. Společnost lidská tak dosáhne svého nejvyššího cíle a tím i blaha. Pochopíme, že tato stránka marxismu může velmi silně vábit lidi ideálně založené, kteří neprohlédli a nepromyslili obłudnost dialektického materialismu. Tato humanistická stránka doplňuje celou nauku marxismu, který se tak stává skutečnou filosofií v celém rozsahu tohoto pojmu, totiž vědou jak o první příčině, kterou spatřuje v dynamismu hodnotného dění, tak i o posledním cíli, který vidí v nastolení nového řádu beztřídní společnosti.

Je příznačné, že i nauka tak čistě materialistická jako je marxismus, může být zařazena mezi ony filosofické systémy, které nazýváme humanismy, a které tedy ve skutečnosti předpokládají u svých stoupenců určitou míru mravního idealismu, i když jej v teorii popírají. Humanistický ráz tak mnohých filosofických nauk má své kořeny hluboko v přirozenosti lidské. Pramení z hlubokého vědomí, že člověk je povolán k lepšímu a dokonalejšímu životu, než je ten, který žije, ať už vinou vlastních slabostí, nebo vnějších protivenství. Křesťané vědí, že to není nic jiného než nejasné vědomí dědičného hříchu a více méně jasné pocítování jeho následků. Podle způsobu, jakým se snaží jednotlivé humanistické nauky pozvednout člověka a lidstvo, můžeme je dělit na mnoho a mnoho odstínů.

Nejdůležitějším dělítkem je však ono, které podává Aristoteles v Etice Nikomachově slovy: »Nemá tedy člověk, jak mravokárci hlásali, jen lidsky smýšleti, i když je pouze člověkem, ani jako smrtelník omezovati se na věci smrtelné, nýbrž má se snažiti, pokud možno, aby žil ve shodě s tím, co je v nás nejvyššího.«

Je tedy dvojí humanismus. Jeden, který si říká »jen lidský«, a ve skutečnosti udržuje člověka co nejvíce v zajetí živočišné stránky jeho bytosti. Druhý uznává, že to nejvyšší v člověku, to, čím je vlastně člověk člověkem, totiž rozum a svobodná vůle, je něco božského a spatřuje poslední cíl člověka v tom, aby svůj život zařídil podle této nejvyšší stránky své bytosti, aby tíhl k božství.

3. Historický materialismus a třídní boj

Jak už jsem se zmínil v předchozí kapitole, jest marxistická filosofie dějin pouhou aplikací dialektického materialismu na historické dění. Příčiny dějinných událostí, válek a převratů se tu vysvětlují výlučně činiteli hmotnými, snahami po lepším ukojení hmotných potřeb lidských, třídním bojem vykořisťovaných s vykořisťovateli.

Nikdo rozumný nepopře, že hmotní činitelé hrají důležitou úlohu v životě jednotlivců i národů už proto, že uspokojení hmotných potřeb je předpokladem a nutnou podmínkou jakékoliv vyšší lidské činnosti a má proto velký význam v životě jednotlivců i národů. Život vegetativní a sensitivní je u člověka předpokladem vyššího života rozumového i volního. To neznamena ovšem, že jest jeho příčinou, ani že živočišná stránka člověka jest jeho stránkou nejvyšší a jedinou hybnou silou lidského jednání. V tomto směru je marxistický historický materialismus právě tak naivní jako pověstná německá »realpolitik«.

Důsledkem této falešné theorie jest, že musíme všechna velká hnutí v dějinách, všechny revoluce, velké válečné a badatelské výpravy vysvětlovat asi takovými pohnutkami, které nutí stáda dobytka, aby

vyhledala lepších pastvin a stěhovavé ptáky, aby se na zimu uchýlovali do jižních krajín. Těžko však vysvětlíme na př. hrdinný odpor národů Sovětského svazu proti Němcům obavami před německým přidělovým systémem, nebo že by ruské a jiné armády podnikly krvavou cestu do Evropy z těchže pohnutek, které nutí krávy, aby vyhledávaly lepších pastvin. Pravděpodobnější jest, jak praví Chesterton (Nesmrtelný člověk), že historie začíná tam, kde pohnutka krav a ovcí přestává.

Příčina jest jasná. Především je každému člověku život sám, existence sama, něčím mnohem bližším a při tom tajemnějším než dobré živobytí. Nejnaléhavější otázkou a starostí lidskou není, jak bychom se dobře uživili, ale proč vůbec žijeme. Dále jsou tak zvané ekonomické pohnutky a reálné, totiž hmotné cíle, sotva kdy hmotnými pro ty, kteří podle materialistických pedantů za ně bojují. Nikdo nikdy nezemřel za praktickou politiku, právě tak jako nikdo nikdy nezemřel za plat. Což se najde někdo, kdo by vážně věřil, že vojáka dovede udržet v dobré náladě a hnát kupředu v palbě pouhá naděje, že takto snad přivlastní svým potomkům výhody, plynoucí z nezamrzajícího přístavu v zálivu Finském nebo z práva rybolovu v Severním moři ledovém? A tak také jen hlupák může věřit, že armády se dají budovat a udržovat jen strachem a násilím, jak se to snažila namluvit světu na př. německá propaganda svými povídkami o komisařích a teroru v rudé armádě.

I když nevyklučujeme hmotné pohnutky, přece vždy byla a jest hlavní hybnou silou v dějinách láska a nenávist k věcem a ideám.

Nespornou ethickou oporou třídního boje hlásaného marxisty jest učení o nadhodnotě. Podle tohoto učení dělnická a vůbec zaměstnanecká mzda nikdy není spravedlivá, neboť dělník by musel vydělat mnohem více, kdyby výrobní prostředky patřily jemu. Majitel výrobních prostředků se však zmocňuje převážné části rozdílu mezi výrobní a směnnou hodnotou statku. Je tedy podle Marxe každý námezdný pracovní poměr poměrem mezi vykořisťovaným a vykořisťovatelem.

Souhlasíme s Marxem, že jediným pramenem hodnoty je práce. Popíráme však, že jediným tvůrcem nadhodnoty je námezdná práce dělnická. Na vytváření hodnoty má podíl i práce činného podnikatele, vynálezce, organisátora a dnes hlavně stroje. Na námitku, že i ve strojích je zhmotněna nadhodnota zadržovaná dělníky, kteří je vyrobili, se dá odpovědět, že stroje mohou pocházet z SSSR, kde se přece podle marxistů dělník nevykořisťuje.

Zestátněním výrobních prostředků se nezaručuje dělnictvu plný výnos práce. Vykořisťovat totiž může i stát, a to mnohem důkladněji než soukromý kapitalista. Sociální otázka se nevyřeší zestátněním výrobních prostředků, ale spravedlivým rozdělením nadhodnoty mezi všechny zúčastněné.

Historický materialismus se nedá hájit theoreticky a ztroskotává o skutečnost. Podle Marxe jsou podmínky pro vznik diktatury proletariátu nejpříznivější právě v zemích nejvyvinutějšího kapitalismu. Víme však, že marxistická revoluce se neudála ani v Anglii ani ve Spojených státech, ale v Rusku, kde bylo třeba teprve dodatečně vytvářet průmysl, a tím i proletariát. Není také správné, že rozvoj kapitalistické výroby má jako nutný následek snížení životní úrovně dělnictva. Je obecně známo, že životní úroveň amerického dělnictva je vyšší než životní úroveň dělnictva, ba i středních vrstev středoevropských a východoevropských. V tomto směru je také poučné zjištění Trockého, že v SSSR připadá vedoucí vrstvě asi 50% národního důchodu, kdežto v USA jen asi 33%. Z tohoto srovnání se ovšem nedá vyvozovat, že by v SSSR bylo vykořisťování. Vysvětlit to možno snad tím, že řízené hospodářství vyžaduje mnohem většího a složitějšího byrokratického aparátu než hospodářství kapitalistické. Tam, kde pobídkou k práci nemá být touha po zisku, jest zapotřebí zajisté více těch, kteří dozírají na pracovní morálku ostatních.

Historický materialismus, který pokládá vření protikladů ve společnosti a tedy třídní boj za jedinou hybnou sílu v dějinách a jedinou příčinu pokroku a vývoje, nevysvětluje, co bude dál, až bude

nastolena beztřídní společnost. Zastaví se pak veškerý pokrok a vývoj, když nebude protikladů? Bude to znamenat konec nebo začátek dalšího vývoje, který bude muset být vyvolán vznikem nových protikladů? Jest stav beztřídní společnosti něčím obdobným jako konečný stav hmotného vesmíru, tedy existuje i v řádu sociálním něco jako zákon entropie?

4. Socialismus jako nauka o společnosti

Každá sociální filosofie je konec konců řešením poměru jednotlivce a společnosti a řešením otázky cíle jednotlivce a společnosti. Názory o poměru jednotlivce a společnosti se obvykle dělí na individualismus a kolektivismus, jako by existovaly pouze tyto dva extrémy. Individualismus prohlašuje nadřazenost jedince společnosti, a dává schopným jedincům právo využívat společnosti ke svým cílům. Kolektivismus naproti tomu hlásá naprostou závislost jedince na společnosti. Jednotlivec nemá hodnoty leč jako člen společnosti a není leč prostředkem k cíli, jehož dosahuje lidstvo jen jako společnost. Individualismus i kolektivismus jsou názory stejně jednostranné, byť i v rozdílném smyslu. Správné je, že prvotní skutečností jsou jedinci, z nichž vzniká společnost. Bytí společnosti spočívá právě v koordinované činnosti jedinců za společným cílem. Je tedy bytí společnosti sice druhého řádu, ale nelze ztotožňovat společnost s pouhým součtem jedinců. Na druhé straně zase je člověk již svou přirozeností v mnoha směrech závislý na společnosti, přirozeně směřuje k vytvoření společnosti jak rodinné, tak občanské. Proti kolektivismu nutno zdůraznit, že člověk není pouhým jednotlivým případem druhu, není zaměřen k celku jako ke svému jedinému a výlučnému cíli, jímž je dobro druhu. Jakožto bytost rozumná a svobodná, tedy jako osobnost, má vlastní hodnotu. Nemůže tedy být pouhým prostředkem k cíli společnosti ani k cílům jiných jednotlivců, jak připouští individualismus.

Chceme-li správně vystihnout cíl člověka a společnosti a poměr lidského jednotlivce ke společnosti, musíme nutně vycházeti ze zásady, že každý cíl má ráz dobra přiměřeného tomu, co k cíli směřuje. Avšak to, co činí člověka člověkem, není jen jeho živočišnost, ale především jeho rozumnost. Jest tedy cílem člověka dobro rozumné a svobodné přirozenosti, totiž duchovně mravní zdokonalení člověka a ovšem také vytváření hmotných podmínek jakožto předpokladu vyššího života rozumového a volního, čili kulturního.

Zdá se, že právě okolnost, že člověk potřebuje hmotných statků, svedla prostoduché materialisty k závěru, že člověku není zapotřebí ničeho jiného, že vše ostatní jest jen jakási nadstavba. Stejným právem by se mohlo vyvozovati z okolnosti, že člověk potřebuje nohou, aby se mohl postavit a pohybovat, že jediným smyslem života je výroba obuvi.

Můžeme tedy krátce označit za bezprostřední cíl člověka i společnosti dokonalou lidskou osobnost. To neznamena, že podřizujeme společnost jednotlivcům. Společnost je pro všechny, každý její člen se má rozvinouti v dokonalou osobnost. Smysl a cíl společnosti nedávají tedy jednotlivé osobnosti, ale všichni její členové svým vzájemným vztahem.

V této souvislosti nutno upozornit na rozdíl mezi pojmem jednotlivce a pojmem osobnosti. Fysicky ovšem splývá u člověka oboje v jedno. Osobnost však přidává k pojmu jednotlivce určitou pozitivní dokonalost, neboť značí jednotlivou podstatu, která se vědomě a svobodně určuje k činnosti, jedná tedy v pravém slova smyslu o sobě a je za své jednání také odpovědna. Metafysický rozdíl mezi individualitou a osobností vynikne názorně, uvědomíme-li si, že někdy dokonalost osobnosti vyžaduje, aby bylo vytrpěno individuální příkoří nebo dokonce i podstoupena smrt. Voják umírající za vlast, mučedník, který umírá, aby žilo něco, co dává životu pravý smysl, jsou klasickým příkladem konfliktu mezi dobrem individua a osobnosti, která je cílem člověka i společnosti.

Uvědomíme-li si tedy, že nejvyšší lidskou hodnotou je právě duchovně mravní dokonalost osobnosti, snadno pochopíme již naznačený správný poměr mezi jednotlivcem a společností, mezi dobrem soukromým a dobrem celku a nebudeme tápat v tolikrát omílaném a málokdy správně položeném a vyřešeném problému svobody a autority.

Víme-li, že nejvyšší lidskou hodnotou je duchovně mravní dokonalost lidské osobnosti, snadno poznáme, že obecné dobro, které je nadřaděno dobru individuálnímu, není nic jiného než souhrn a správná hierarchie podmínek hmotných i kulturních, které umožňují každému členu společnosti žít životem důstojným člověka a vyrůst v dokonalou osobnost. Vyžaduje-li někdy dobro obecné újmy na dobru soukromém, neděje se tak, či aspoň nemá se dít na újmu dokonalosti osobnosti, v níž se stýká cíl jednotlivce i společnosti. Jako nelze oddělovati společnost od jednotlivců, kteří ji tvoří, tak také nelze stavěti proti sobě a oddělovati pravé dobro soukromé a dobro obecné. Není dobra obecného bez pravého dobra soukromého a naopak. Dobro obecné ovšem, ve smyslu, v jakém jsme je právě definovali, není pouhým součtem soukromých dober, ale jest něčím specificky odlišným, třebaš má základní a vzájemný vztah k dobrům jednotlivců.

Stanoviti, co je dobro obecné, nepodléhá tedy libovůli člověka, ale mravnímu řádu, totiž objektivním požadavkům rozumné a svobodné lidské přirozenosti.

Socialismus jest, jak známo, naukou kolektivistickou. Ta vyplývá již z marxistického pojetí člověka jakožto bytosti vyrábějící. Poněvadž výroba hmotných statků předpokládá specialisaci, která jest možná jen ve společnosti a poněvadž podle marxismu jsou výrobní vztahy základem všech lidských vztahů, jest jasno, že marxistická nauka o společnosti je nutně kolektivismem v onom nesprávném smyslu, v jakém jsme právě o kolektivismu mluvili. V socialistické společnosti jest jednotlivec pouhým nástrojem k dosažení síle společnosti.

Jako každá nesprávná theorie, naráží i socialismus na úskalí logická i na skutečnosti. Aby mohl provést i své částečné cíle, musí se dovolávat těch lidských vlastností a mohutností, které jeho metafysika i ethika popírá. Důslední materialisté v metafysice i v ethice jsou tak nuceni mluvit o lásce a obětavosti pro celek, tedy o nehmotných vlastnostech, ctnostech a pohnutkách. Absolutní deterministé, kteří vykládají každý lidský čin jako výslednici hmotných pohnutek, dovolávají se svobody a bratrství lidí. Největší ironií ovšem je, že i k uskutečňování socialistického kolektivismu jest třeba silných osobností, které spíše silou svého ducha než silou fysickou nutí ostatní do socialistického schematu beztvárné beztřídní společnosti.

5. Socialismus a vlastnictví

Předmětem této kapitoly jest socialismus jako hospodářská nauka, která chce nastolit spravedlivý hospodářský, tedy i sociální řád.

I v postoji k vlastnictví, jímž se budeme v této kapitole zabývat, vychází socialismus ze svého pojetí člověka a výrobních vztahů jakožto základu všech vztahů ostatních a z pojetí společnosti jakožto něčeho absolutně nadřaděného jednotlivcům.

Otázka sociální jest v podstatě otázkou spravedlivého rozdělení statků, jest otázkou spravedlivé úpravy vlastnictví. Jest proto názor na vlastnictví rozhodující pro naši představu o tom, co by mělo být. V tomto směru existují dva základní názory, z nichž jeden je socialismus a druhý nazveme třeba sociálním reformismem. Socialismus považuje soukromé vlastnictví za špatné a chce je proto odstranit a nahradit vlastnictvím kolektivním, státním, kdežto sociální reformismus považuje soukromé vlastnictví za nutné a chce je proto reformovat.

Instituce soukromého vlastnictví je tak stará a všeobecně uznávaná, že její vážní nepřátelé představují v lidstvu mizivou menšinu. Do této menšiny patří několik velkokapitalistů, kteří soukromé vlast-

nictví svých bližních ničí a popírají je tak v praxi a několik socialistických doktrinářů, kteří bojují proti soukromému vlastnictví v theorii a těší se z něho v praxi. Bylo by omylem domnívati se, že masy lidu organisovaného v socialistických stranách si přejí zrušení soukromého vlastnictví. Naopak drtivá většina těchto politických socialistů spatřuje v socialismu hnutí, které dopomůže svým přívržencům k vlastnictví, o něž je připravují kapitalisté a velkostatkáři. Jest nepopíratelnou skutečností, že celkové dobro lidské přirozenosti, zkrátka dobrý lidský život, vyžaduje hmotných statků jako nutného předpokladu duchovně mravního zdokonalení člověka.

Vlastnictvím rozumíme právo každého člověka nabývatí mravně nezávadnou činností hmotných statků, spravovati je a užívatí jich s vyloučením všech ostatních svobodně, ale v rámci mravního řádu, ke svým osobním účelům. Společenské zaměření lidské osobnosti svědčí o tom, že vlastnictví není nějaké absolutní právo, ale má také funkci sociální. To znamená, že vlastnictví nutno užívatí sice k vlastním účelům, ale tak, aby to neškodilo a podle okolností i prospívalo celku. Vědomí sociální funkce vlastnictví je dnes do značné míry rozleptáno kapitalistickým pojetím vlastnictví a práce. Přes to je nacházíme porůznu i v dnešní demoralisované společnosti u mnoha poctivých řemeslníků a sedláků.

Sociální funkce vlastnictví jsou si jistým způsobem vědomi i velkokapitalisté - jinak největší nepřátelé ideálu vlastnictví - kteří cítí v hloubi srdce, že jsou rakovinou v těle národa, a proto, alespoň když jsou v úzkých, mluví o službě veřejnosti.

Soukromé vlastnictví statků spotřebních i výrobních, zejména půdy, odpovídá podle nepamětné lidské zkušenosti nejlépe potřebám člověka. Se stanoviska sociálně filosofického můžeme to odůvodnit tím, že nabývání a spravování soukromého vlastnictví, pokud je ovlivňováno osobní zdatností, nejlépe odpovídá základním sklonům člověka, jakožto rozumné a svobodné bytosti, odpovídá tedy hodnotě lidské osobnosti. Tím ovšem nepopíráme, že v určitých výjimečných případech, zejména když toho vyžaduje sama po-

vaha statku, jeho účel obecně důležitý, jeví se nutné nebo alespoň prospěšné, aby určité statky nebo zařízení byly ve vlastnictví kolektivním, nebo aby byly majetkem státním. To je případ pošt, komunikací a podobných zařízení.

O vhodnosti soukromého vlastnictví alespoň výrobních prostředků vyslovuje pochybnost socialismus, který jako hospodářská nauka hlásá nutnost kolektivisace všech výrobních statků průmyslových i půdy a spatřuje v kolektivismu jedinou záruku spravedlivého řádu hospodářského a sociálního. Žijeme v době, která, soudíme-li alespoň podle novinářských článků, pohlíží na soukromé vlastnictví jako na přežitek a skládá své naděje v socialismus.

Není pochyby o tom, že hospodářství velké části civilisovaných zemí je v anarchii, kterou má na svědomí hospodářský liberalismus nebo kapitalismus často nesprávně ztotožňovaný s ideálem soukromého vlastnictví a v míře snad ještě větší poměry politické, zejména mezinárodní, které jsou projevem úpadku mravního. Soustředění průmyslových výrobních prostředků v rukou poměrně nepatrné menšiny a ožebračení velkého množství drobných živnostenských podnikatelů, jakož i vznik početné nemajetné třídy dělnické, prohlašují kapitalisté a s nimi svorně i socialisté za nutný důsledek technického pokroku a nutné stadium lidského vývoje. To jest pravda, ale jenom zčásti. Musíme býti spravedliví k vědě a technice a nesmíme jí házet na krk odpovědnost za sociální rozvrat. Věda a technika a jejich průmyslové využití je samo o sobě věcí dobrou. Odpovědnost za neutěšené průvodní zjevy industrialisace výroby však nesou ti, kteří techniky zneužili k vykořisťování slabých. Příčiny hospodářské anarchie, liberalismu a kapitalismu jsou především mravní. Je to povýšení zisku a rentability na první a jediný cíl práce a podnikání, je to nejhrubší materialismus, který se stal praktickým světovým názorem držitelů hospodářské moci. Tento zvrácený názor na vlastnictví a práci vede k výrobní anarchii, neboť často se v očekávání zisku vyrobí víc, než potom lze prodat. Tak dochází k hospodářským krisím a nezaměstnanosti. Honba za ziskem vede podni-

katele k tomu, aby nekalou reklamou budili uměle potřebu výrobků méněcenných a dokonce škodlivých. Dělnictvo je v kapitalistickém hospodářství vydáno stálému nebezpečí ztráty zaměstnání a tím i obživy, je proto často nuceno pracovat za nespravedlivě nízkou mzdu. Právem bylo často poukazováno na to, že industrialisace ničí rodinný život dělnictva. Jak je možný spořádaný rodinný život tam, kde muž pracuje tak dlouho, nebo musí tak daleko dojíždět do zaměstnání, že je takřka cizincem ve vlastní domácnosti. Nadto ještě dosti často pracuje v továrně i žena a děti.

Za všemocný lék proti těmto zlům, za radikální nápravu prohlašují socialističtí myslitelé jednoduchou cestu postátnění všech výrobních prostředků. Tvrdí-li, že tak možno zajistit dělnictvu alespoň slušnou mzdu a lepší pracovní podmínky, můžeme to klidně připustit, i když se domníváme, že téhož lze dosáhnouti spravedlivým a přísně vynucovaným státním zásahem, a to lépe a snáze.

Obhájci kapitalismu vznášejí proti socialismu řadu námitek, které vypadají na první pohled duchaplně, ve skutečnosti jsou však zcela nicotné.

Takovou otřepanou námitkou je na př. tvrzení, že státní podniky nemohou dobře fungovat a prosperovat. Na to by se dalo odpovědět, že sami kapitalisté s naprostou důvěrou svěřují svou korespondenci a peníze státnímu podniku zvanému poštovní správa. Poštovní úřad je živým důkazem pro možnost státního socialismu, i když není zaměstnavatelem právě ideálním. Otázka, zda je stát schopen či neschopen spravovati podniky, nemá s vhodností nebo nevhodností státního socialismu co činit. Přesto však není poštovní úřad důkazem pro socialismus. Mají-li určité podniky životní důležitost pro celek jako pošty a komunikace, nebo jedná-li se o velké průmyslové celky, které není zdrávo drobit a které při tom mají pro celé národní hospodářství životní význam jako na př. podniky důlní, pak je záhodno, aby takové podniky byly alespoň postaveny pod přísný státní dozor a není ani zásadních námitek proti jejich postátnění. Chybou socialismu však je, že se snaží učiniti z výjimky

pravidlo a chce zestátnit i ty statky, které jsou i v zájmu celku lépe spravovány soukromými vlastníky, jako na př. zemědělská půda a menší podniky průmyslové, řemeslné a živnostenské.. Komunismus jídla a zásob v obležené pevnosti jest jistě na místě. Stav obležení však nelze podržeti za normálních podmínek, kdy se zvrhá ve zbytečnou a neplodnou tyranii. Odmítáme tedy socialismus proto, že nepovažujeme za moudré, aby se s normálním národem zacházelo jako s obleženým městem nebo potápějící se lodí.

Jiná námitka proti socialismu je, že počítá s neexistujícím idealismem a nezištností občanů, která je předpokladem vybudování socialistického státu. Na to možno odpovědět, že žádný hospodářský systém nemá tak pesimistický názor na lidskou mravnost jako právě socialismus. Vždyť se neodvažuje svěřit člověku ani omezené vlastnictví k výrobním prostředkům z obavy, aby ho nezneužil a nevykořisťoval své bližní. Možno-li věřit nadšeným socialistickým utopistům, bude se vzorný socialistický stát podobat jakémusi vzornému a hygienickému žaláři, kde bude lidská bestie pečlivě chována a zejména chráněna každého pokušení vykořisťovat své bližní.

Socialismu nelze vytýkat, že je příliš revoluční, ale naopak že je příliš krotký. Nelze ho podezřívat, že zničí kapitalismus a jeho dílo, ale že jej nechá příliš hladce vyklouznout a v zásadě mu dává za pravdu. Nevytýkáme socialismu, že chce zvrátit vývoj zahájený kapitalismem, ale že jej chce dovršit a přivést to, co v kapitalistické soustavě nenávidíme, k nestvůrné dokonalosti.

Tyto výroky znějí při povrchním posouzení nepravděpodobně, ve skutečnosti však jsou zcela na místě, což možno snadno dokázat, a což musí každý theoreticky školený socialista připustit.

6. Socialismus a sociální reforma

Revolucí rozumíme převrat, který staví dosavadní řád jaksi vzhůru nohama. Socialistická revoluce však nechce zvrátit kapitalistický řád,

nechce vyrvati kapitalistům pohlčené drobné majetky a vrátit je původním vlastníkům, chce naopak soustředění majetku v rukou několika kapitalistů dovršiti jeho úplným soustředěním v rukou státu, čili vládnoucí byrokracie. Vědecký socialismus přejímá s naivní prostotou liberalistické poučky, vymyšlené na obhajobu kapitalistů o železných zákonech hospodářských a mzdových, o nutném vývoji a s obdivuhodným porozuměním bere na vědomí, že boháči jsou neúprosným osudem nuceni odírat chudé, ač tolik touží, aby toho mohli zanechat. Poněvadž kapitalismus učinil z velké části národa závislé zaměstnance, chce je socialismus učiniti ze všech. Kapitalisté zavedli průmyslovou práci žen, poněvadž je levná a svědomitá. Socialisté prosazují a odůvodňují průmyslové zotročení žen jako samozřejmý požadavek a důsledek rovnoprávnosti obou pohlaví. Kapitalistický industrialismus ničí rodinný život zaměstnanců a socialisté tomu horlivě napomáhají bojem za usnadnění manželské rozluky. Tak pomáhají kapitalismu zničiti rodinu, poslední to tvrz svobody ubohého moderního vydědence.

Kapitalismus prakticky popírá a znemožňuje soukromé vlastnictví většiny a socialismus je zakazuje všem bez rozdílu. Kapitalisté se snaží učiniti ze svých dělníků vyznavače výkonu a služebníky molocha prosperity. Socialisté definují člověka jako bytost vyrábějící a chtějí ze všech občanů učiniti otroky výroby. Nejsme proti socialismu proto, že by snad chtěl zničit nebo aspoň omezit ohavný industrialismus a kult strojů, že by usiloval o změnu zevní i vnitřní tvářnosti takových Baťových závodů, ale odmítáme jej proto, že by je ponechal v podstatě takovými, jakými jsou. Nelze očekávat, jak plyne ze socialistického pojetí člověka jako bytosti, jejímž nejvyšším cílem a hlavní charakteristikou je výroba hmotných statků, že by se zaměstnanec postátněných Baťových závodů příliš lišil od známého udřeného a duševně ubitého typu baťovského ševce. Proto jest naším ideálem spíše poctivý mistr Hans Sachs - jehož mimochodem čtyři století dělí ode všeho podezření z kolaborantství a nacismu - který byl ševcem a k tomu básníkem.

Nelíbí se nám ideální socialistický stát, jehož pilířem je pracovní úřad a v němž by se porušení pracovní kázně se strany zaměstnanců nutně muselo považovat za sabotáž a trestat, abychom se tak vyjádřili, podle zákona na ochranu republiky. To, co jsme v tomto ohledu prožívali za právě uplynulé války, je ukázkou, jak by to asi v socialistickém státě vypadalo za nejnórmálnějších dob.

Tím navazujeme na jeden z největších omylů, který spojuje socialismus s myšlenkou osobní svobody a demokracie. Jak je možná svoboda a demokracie tam, kde všichni občané jsou státní zaměstnanci? Tam je možná jen rovnost otroků. Na nesevědomité zaměstnavatele v kapitalistickém hospodářství může dělnictvo často dokročit stávkou, může na ně dokročit stát svými sociálními zákony a výkonnou mocí, která je donutí tyto zákony zachovat. Kdo se však chce bouřit proti podnikateli státu? Či snad má státní byrokracie výsadu, že nikdy nechybí a její rozhodnutí jsou vždy vzácně moudrá a spravedlivá? Dáváme přednost soukromému podnikání, ba i soukromému kapitalismu, který je kontrolovatelný státem, tedy v demokratickém státě lidem, před nepostižitelným a nekontrolovatelným kapitalismem státním.

Socialismus se právem nazývá hnutím pokrokovým, ale právě proto jsme proti němu, neboť socialistický pokrok směřuje mílovými kroky k totalitě, k policejnímu státu, nebo jak praví Belloc, ke státu otrockému. Socialistický pokrok znamená konec konců, jak postřehl Chesterton, býti postrkován dopředu policií.

Dnešní společnosti není zapotřebí pokroku, ale reformy, která je pravou revolucí. Bezduchý žurnalismus označuje každé hnutí, které se staví proti jakémukoliv pokroku, byť i vedl do propasti, za konservativismus. Reformátor a revolucionář však nechce, aby se lidstvo zastavilo dva kroky před propastí a nechalo se tam konservovat, ale usiluje o to, aby se vrátilo zpět do bezpečné vzdálenosti od hrozivého jícnu. Co byly velkolepé reformy bratří Gracchů ve starém Římě než návratem ke starému spravedlivému rozdělení vlastnictví? Co byla velká revoluce francouzská než pokusem o návrat

ke starému demokratickému ideálu Říma a řeckých republik? Jsem-li opravdu pokrokový, musím míti i odvahu vrátit se se špatné cesty. Jsme-li tedy pro sociální reformu, znamená to, že chceme podržet jen to, co nebylo dosud zničeno rozleptávajícím dechem kapitalistického pojetí vlastnictví. To chceme uchovat a posílit. Jinak však musíme neochvějně usilovat o uznání a opětovné uskutečnění starého ideálu soukromého vlastnictví sociálně zaměřeného. Soukromé vlastnictví není pro nás koncesí lidskému sobectví, ale otázkou cti a svobody.

Hmotné statky, zejména výrobní, jsou již svou povahou omezené, a musí proto býti podstatným rysem vlastnictví omezení, plot, který dělí moje vlastnictví od pole sousedova. Proto je takový anglický lord, jemuž zakřivenost povrchu zemského brání dohlédnouti konce svých držav, a průmyslový magnát, jemuž slouží desetitisíce třeba dobře placených otroků, právě takovým ničitelem svobody a vlastnictví jako socialistický doktrinář, který vzhlíží k úlu nebo mraveništi jako k ideálu lidské společnosti. Pro lidskou důstojnost a svobodu je stejně nebezpečné, mizí-li hranice drobných vlastnictví v několika ohromných celcích nebo v jediném celku kolektivním.

Jiným důsledkem plynoucím z omezenosti hmotných statků jest, že držitelé těchto statků jsou společnosti tím nebezpečnější, čím je jich méně. Je tedy záhodno, aby bylo soukromých vlastníků pokud možno mnoho. Tím ovšem nestavíme jako ideál přelidnění, jehož důsledky, totiž nedostatek, nenapraví ani kolektivisace. Soukromé vlastnictví musí míti nejen hranici horní, aby se nestalo nebezpečím pro většinu nebo pro celek, ale samozřejmě také hranici spodní, minimální rozsah, aby mohlo plniti svůj účel, totiž slušné a člověka důstojné zabezpečení vlastníka a jeho rodiny. Na druhé straně je zase ohrožen sociální mír a hospodářské zdraví společnosti tím více, čím početnější je vrstva nemajetných, závislých zaměstnanců, kteří nemají žádnou naději na získání vlastnictví. Pracovati k odstranění tohoto nežádoucího zjevu se nazývá snahou o odproletarisování proletariátu.

Sociální reforma vyžaduje tedy především likvidaci velkostatků a rozmnožení počtu malých a středních selských hospodářství, čímž se podporuje zdravý a silný stav svobodných zemědělců. Za druhé je nutno podporovat řemesla a malé a střední živnostenské i průmyslové podnikatele. Svobodné řemeslo a živnost musí býti podporovány všude tam, kde mohou co do jakosti i ceny úspěšně nahradit výrobu průmyslovou. Nelze samozřejmě prosazovati řemeslnou výrobu tam, kde průmyslová je nepoměrně snadnější, dokonalejší a levnější. Nikdo nebude usilovati o to, aby výroba automobilů byla prováděna v zámečnických dílnách. Na druhé straně není správné, že řemeslu a živnostem je dnes už odzvoněno. Moderní technika sice pohřbila mnoho řemesel, ale zase v mnohém řemeslnou práci usnadnila a zdokonalila, ba i vyvolala v život živnosti nové. Vzpomeňme jen elektrotechniky, správkárny motorových vozidel, autolakovny a mnoho jiných. Třetím velkým úkolem sociální reformy je odproletarisování proletariátu. Tu je především nutno postarati se dokonalým zákonodárstvím o zavedení spravedlivých mezd, energicky vynucovati dodržování hygienických pracovních podmínek, přiměřené pracovní doby a poskytování placené dovolené. Je nutno umožniti dělníkům, aby si mohli našetřit alespoň skrovný majetek, aby mohli bydleti pokud možno ve vlastních domcích. S tím souvisí také péče o to, aby bydliště a pracoviště dělníkovo nebylo tak od sebe vzdálené, že by dělník byl skoro cizincem ve vlastní rodině. Omezení práce žen v průmyslu je požadavkem samozřejmým a práce vdaných žen a matek musí býti učiněna zavedením rodinné mzdy naprosto zbytečnou. Zvláštní péči nutno věnovati i odbornému školení dělnictva, čímž se mimo jiné zmírní také nepříznivý vliv práce na běžícím pásu. Tento způsob výroby by měl býti omezen na nejmenší nutnou míru. Kde není vyhnutí, nutno se postarati alespoň, aby tempo nebylo ubíjející a druh práce se vhodně měnil. Cílem odproletarisování proletariátu zkrátka je, aby dělník měl možnost nabývatí vlastnictví, aby byl pánem ve svém domě, měl jisté postavení, nemusel se obávati nemoci ani nezaměstnanosti, byl schopen

tvořivé práce a nebyl jen automatem, který je odsouzen dělat celý život jeden úkon, jeden pohyb. Bude-li dělnictvo svobodné a zajištěné proti libovůli zaměstnavatele a důsledkům anarchické kapitalistické výroby, přestane být proletariátem a stane se rovnocennou složkou národa.

Jednou z hlavních podmínek úspěchu sociální reformy je opět vnesení řádu do výroby. Socialistické řízení hospodářství není nic nového. Víme z dějin, že před nedávným poměrně vítězstvím volné soutěže to byly cechy, které se staraly o zdravou organizaci hospodářství a dbaly na to, aby výroba byla určována potřebou a nikoli spekulací na maximální výtěžek. Organizace hospodářství státního i mezinárodního je dnes požadavkem všeobecně uznávaným. Domníváme se však, že ani státní a mezinárodní hospodářská politika není postavena na nejlepší základ provedením kolektivisace a diktátem shora. Vycházejíce z realistického pojetí člověka, které není rozhodně tak pesimistické jako pojetí socialistické, jsme i v oboru hospodářské politiky státní a mezinárodní pro demokracii, to jest pro rozumnou dohodu samosprávných hospodářských organizací, za vedení státního, po případě svobodnou dohodu mezinárodní.

Socialističtí theoretikové prohlašují zestátnění výrobních prostředků za jediný předpoklad, který umožňuje jejich kontrolu státem, což nazývají eufemicky řízeným hospodářstvím. - Na otázku, kdo bude tedy v socialistickém státě kontrolovat výrobní prostředky, odpovídají socialističtí politikové, že lid, který je totéž co stát. Obáváme se však, že v socialistickém státě bude hospodářství všech kontrolováno jedním nebo nanejvýš několika byrokraty.

Podle socialistů není žádný občan schopen, aby byl úspěšným a přitom spravedlivým podnikatelem, stát však, to jest všichni občané dohromady jsou podnikatelem znamenitým a jediné oprávněným. Jednotlivec nemůže být v socialistickém státě uznán za dosti schopného a důvěryhodného, aby sám podnikal a nesl za toto podnikání odpovědnost. Musí tedy být v socialistickém řádě každý občan kontrolován státem, tedy všemi ostatními a odpovědnost za hospodář-

skou činnost jednotlivého občana a její důsledky ponесou všichni ostatní, pravděpodobně jen s výjimkou tohoto jednotlivce samotného.

Myšlenka kontroly výrobních prostředků lidem se nám jinak velmi zamlouvá, jsme však toho názoru, že se dá nejlépe uskutečnit tam, kde každý občan kontroluje především sebe a svoje, kde sedlák kontroluje svůj statek, řemeslník svou dílnu, průmyslník svou továrnu a obchodník svůj obchod. Státu má příslušet pouze vrchní dozor a skutečné vrchní řízení hospodaření, které samo je úkolem odpovědných jednotlivců.

Z toho, co bylo právě stručně řečeno o sociální reformě, kterou stavíme proti socialistickému pokroku, plyne, že pro sociální formu neplatí žádné železné zákony hospodářského dění, které ničí důstojnost lidské osobnosti, podkopávají základy rodiny a vedou k politické totalitě. Hospodářství není nic absolutního, hospodářství jest činností lidskou, která může a musí býti řízena zdravým rozumem a správnou vůlí. Odvolávání se na jakési železné zákony a vývojovou nutnost svědčí buď o pokrytectví nebo nevědomosti a zbabělosti. Je-li pravdou, že moderní technická civilisace se nesnáší s ideálem svobody, tím hůře pro technickou civilisaci, která proto musí býti odkázána do patřičných mezí. Není-li určitá forma industrialisace příznivá lidské rodině, tím hůře pro industrialisaci. Jsou-li dveře postaveny tak, že vcházejícímu srazí hlavu, jsou postaveny špatně a nutno je spravit. Proti pokrokově socialistickým doktrínám zdůrazňujeme, že je účelnější upravit klobouky tak, aby se hodily k hlavám, než přisekávat hlavy tak, aby se na ně hodil jednotný klobouk. Vede-li kapitalismus podle dialektického materialismu s logickou nutností k totalitě kolektivismu, který se nesnáší se svobodou, tedy pryč s kapitalismem i socialismem a zpět k ideálu soukromého vlastnictví, které je nutnou hospodářskou zárukou politické demokratické rovnosti a bratrství svobodných lidí, jakož i nejspolehlivější hospodářskou oporou zdravé rodiny - základní jednotky společnosti státní.

OBSAH

1. *Dialektický materialismus* 7
2. *Marxistický humanismus* 18
3. *Historický materialismus a třídní boj* 20
4. *Socialismus jako nauka o společnosti* 23
5. *Socialismus a vlastnictví* 26
6. *Socialismus a sociální reforma* 30

Dr Miloslav Skácel: SOCIALISMUS

A SOCIÁLNÍ REFORMA

Knihovna Nové dílo, škola politické výchovy, svazek 8.,
kterou za redakce Dr Jaroslava Pecháčka a Dr Ctibora Mařana
v grafické úpravě A. Lískovce

vydává nakladatelství Č. A.T. - UNIVERSUM - v Praze 1946

Cicerem písma Garamond vytiskly Č. A.T. Českomoravské akciové
tiskařské a vydavatelské podniky v Praze - Vydání první

NOVÉ DÍLO škola politické výchovy

Dosud vyšlo:

sv. 1. <i>Dr Bohdan Chudoba:</i>	O NOVOU ČESKOU ŠKOLU
Kčs 7.-
sv. 2. <i>Dr Marek Weirich:</i>	ÚČAST ZAMĚSTNANCŮ NA
ZISKU A KAPITÁLU PODNIKU
Kčs 28.-
sv. 3. <i>Josef Kopec:</i>	POHLED K VÝCHODU Kčs 12.-
sv. 4. <i>Dr Jiří Slaba:</i>	ODBORÁŘSKÁ POLITIKA
V SSSR Kčs 8.-
sv. 5. <i>Dr Miloslav Skácel:</i>	DEMOKRACIE A POLITICKÉ
STRANICTVÍ Kčs 12.-
sv. 6. <i>Dr Jiří Slaba:</i>	STÁTNÍ ZŘÍZENÍ SSSR Kčs 12.-
sv. 7. <i>Dr Bohdan Chudoba:</i>	MAJETEK, PRÁCE
A SOCIÁLNÍ ÚKOLY Kčs 8.-
sv. 8. <i>Dr Miloslav Skácel:</i>	SOCIALISMUS A SOCIÁLNÍ
REFORMA Kčs 15.-
sv. 9. <i>Dr Ctibor Mařan:</i>	NAŠE KŘEŠŤANSKÁ TRADICE
asi Kčs 15.-
sv. 10. <i>Dr Jaroslav Pecháček:</i>	ZMĚNY V NAŠEM ZEMĚDĚLSTVÍ
PO REVOLUCI asi Kčs 15.-

Chystá se:

<i>F. X. Juránek:</i>	DOBŘÝ ŘEČNÍK
<i>A. Pimper:</i>	KŘEŠŤANSKÝ SOLIDARISMUS
<i>Dr Jaroslav Pecháček:</i>	CO CHCE LIDOVÁ STRANA

NOVÉ DÍLO škola politické

Dosud vyšlo:

sv. 1. <i>Dr Bohdan Chudoba:</i>	O NOVOU ČESKOU ŠKOLU
Kčs 7.-
sv. 2. <i>Dr Marek Weirich:</i>	ÚČAST ZAMĚSTNANCŮ NA
ZISKU A KAPITÁLU PODNIKU
Kčs 28.-
sv. 3. <i>Josef Kopec:</i>	POHLED K VÝCHODU
Kčs 12.-
sv. 4. <i>Dr Jiří Slaba:</i>	ODBORÁŘSKÁ POLITIKA
V SSSR
Kčs 8.-
sv. 5. <i>Dr Miloslav Skácel:</i>	DEMOKRACIE A POLITICKÉ
STRANICTVÍ
Kčs 12.-
sv. 6. <i>Dr Jiří Slaba:</i>	STÁTNÍ ZŘÍZENÍ SSSR
Kčs 12.-
sv. 7. <i>Dr Bohdan Chudoba:</i>	MAJETEK, PRÁCE
A SOCIÁLNÍ ÚKOLY
Kčs 8.-
sv. 8. <i>Dr Miloslav Skácel:</i>	SOCIALISMUS A SOCIÁLNÍ
REFORMA
Kčs 15.-
sv. 9. <i>Dr Ctibor Mařan:</i>	NAŠE KŘESŤANSKÁ TRADICE
asi Kčs 15.-
sv. 10. <i>Dr Jaroslav Pecháček:</i>	ZMĚNY V NAŠEM ZEMĚDĚLSTVÍ
PO REVOLUCI
asi Kčs 15.-

Chystá se:

<i>F. X. Juránek:</i>	DOBŘÝ ŘEČNÍK
<i>A. Pimper:</i>	KŘESŤANSKÝ SOLIDARISMUS
<i>Dr Jaroslav Pecháček:</i>	CO CHCE LIDOVÁ STRANA